

ضرورت بازنگری هدف یازدهم در راهنمای برنامه دوره پیش دبستان

مهدی مروجی
کارشناس ارشد تعلیم و تربیت اسلامی

هدف یازدهم:
«آشنایی با محیط زیست و علاقه و انس با طبیعت و حفظ آن»

اشاره

در رویکرد دوره پیش از دبستان آمده است: «چنانچه تعلیم و تربیت کودک در دوران سیادت مبتنی بر فطرت الهی به خوبی سامان یابد، امید می رود در آینده سرشت حقیقت جویی، فضیلت خواهی، عبودیت و ... در او بروز نماید.» با توجه به این رویکرد و نیز هدف یازدهم که در آن آشنایی کودک با خانه، خیابان، پارک، جنگل، کوه، دریا، رود جزء محیط زیست تلقی شده است، به نظر می رسد آشنایی کودک با مسجد همراه با محیط های ذکر شده، با توجه به توصیه های معصومین (ع)، می تواند به «شکوفایی فطرت الهی» کمک کند. این مقاله در مورد ضرورت مسجدشناسی و تأثیرات تربیتی مسجد از طریق فعالیت مشاهده کودکان دوره پیش دبستان سخن می گوید. در عین حال، نقش مسجد را در تربیت به روش تحلیلی - توصیفی تبیین می کند و در اختیار مربیان می گذارد.

کلیدواژه ها: دوره پیش دبستان و بازنگری هدف یازدهم، مسجدشناسی، فعالیت مشاهده

مقدمه

کودکان اند که جامعه فردا را می سازند. کودکان اند که پرچم دین را به دست خواهند گرفت و کودکان اند که بعد از ما، دعوت به توحید را بانگ می زنند. دین اسلام برای دوران کودکی اهمیت

خاصی قائل است.

توصیه معصومین

(علیهم السلام)^۱ و نتایج

تحقیقات انجام یافته در این زمینه

نشان می دهد که کودک به دلیل نزدیک

بودن به مبدأ فطرت و داشتن ذهن و دلی پاک و

بی آرایش، زمینه بسیار مناسبی برای تربیت پذیری دارد. از آنجا که

رویکرد فعالیت های برنامه دوره پیش دبستان، شکوفایی فطرت الهی انتخاب شده و از طرفی، چون یکی از توصیه های معصومین (ع) برای شکوفایی فطرت الهی، دعوت و راهنمایی به سوی هویت دینی مسجد است، شایسته است مربیان محترم، بخشی از فعالیت های یاددهی - یادگیری کودکان دوره پیش دبستان را از طریق فعالیت مشاهده، به مسجدشناسی اختصاص دهند.

معانی و مفاهیم

الف- واژه مسجد:

واژه مسجد در لغت، اسم مکان به معنای جایگاه سجده و محل عبادت است. (فرهنگ فارسی، ۱۳۶۰، ج ۳: ۱۰۶)

ب- مشاهده:

«مشاهده» در فرهنگ‌نامه‌ها به معنای دیدن، معاینه کردن، عمل یا فرایند دیدن و دیدار آمده است.

مسجد در قرآن

واژه مسجد، در مجموع، ۲۸ بار در قرآن کریم ذکر شده و در ۲۲ مورد به صورت مفرد و در ۶ مورد دیگر، به صورت جمع آمده است. در این آیات، به اهمیت و جایگاه رفیع مسجد در اسلام، پاره‌ای از احکام مسجد و مسجدالحرام و احکام خاص آن، مسجدالاقصی و مسجد اصحاب کهف، اشاراتی شده است (قاموس قرآن، ۱۳۵۳، ج ۳: ۲۲۵).

مشاهده در قرآن

۱. کذالک نری ابراهیم ملکوت السموات الارض لیكون من الموقنین.^۲ (انعام، ۷۵)
 ۲. سنریهم آیاتنا فی الافاق و فی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق^۳ (فصلت، ۵۳). مشاهده در قرآن با توجه به آیات ذکر شده، برای رسیدن به توحید و معرفت حقیقی است، روش تذکر و برای تفکر و تعقل است و وسیله بینایی و بصیرت و برای کسانی است که رو به سوی آن می‌آورند (سوره صافات، ۱۳۸-۱۳۷)

یکی از پایدارترین و در عین حال خوشایندترین یادگیری‌ها، یادگیری غیرمستقیم یا مشاهده‌ای است. در این نوع یادگیری، یادگیرنده مطابق رغبت‌ها و انگیزه‌هایش، آگاهانه و بدون هر گونه جبر و فشار روانی، همه حواس خود را متوجه رفتار مورد نظر می‌کند و با احساسی خوشایند، به آسانی بر دانسته‌ها و تجارب شناختی خویش می‌افزاید. در یک تحقیق، تمرین مشاهده‌ای و ترکیبی، بر اکتساب و یادداری مهارت سرویس بلند بدمینتون با در نظر گرفتن میانجیگری خود کارآمدی بدنی در میان ۸۰ دانش‌آموز پسر مقطع راهنمایی انجام شده که در آن آزمودنی‌ها در روز اول در مرحله اکتساب و آزمون اکتساب و ۷۲ ساعت بعد در آزمون یادداری شرکت کردند. تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق آزمون تی مستقل و آزمون واریانس دو طرفه نشان داد که تمرین مشاهده‌ای و ترکیبی نیز مانند تمرین فیزیکی می‌تواند اکتساب و یادداری مهارت را بهبود بخشد. خودکارآمدی نیز در

این میان نقش مؤثری دارد؛ به طوری که آزمودنی‌های گروه با خودکارآمدی زیاد در آزمون‌های اکتساب و یادداری مهارت به طور چشمگیری از گروه با خودکارآمدی کم‌موفق‌تر بودند.^۴

در مورد پیشینه یادگیری مشاهده‌ای، رفتار بانوی بزرگ اسلام، حضرت فاطمه زهرا (س)، با فرزند خردسالش، امام حسن مجتبی (ع)، خود یکی از سندها و دستورالعمل‌های تربیتی تاریخ صدر اسلام است و می‌توان تأثیر و ماندگاری یادگیری مشاهده‌ای را در این نوع تربیت، به‌خوبی درک کرد؛ آنجا که حضرت زهرا (س) از فرزند خردسالش، امام حسن (ع)، می‌خواست آنچه را از جد بزرگوارش شنیده و دیده است، برای مادر بازگو نماید و برای این امر منبری در خانه برای ایراد سخنرانی فرزندش مهیا می‌کرد تا ثمره دلش آنچه را از پیامبر (ص) شنیده و دیده بود برای مادر بازگو کند.

بدیهی است که در یادگیری مشاهده‌ای ویژگی‌های الگو برای کودکان و نوجوانان فوق‌العاده حائز اهمیت است. در این مورد می‌توان گفت یکی از مکان‌هایی که در آن می‌شود کودک را با معنویت آشنا کرد، مسجد است و اولین گام به سوی نماز و عبادت، قدم نهادن به این مکان است. از ثمرات رفت‌وآمد به مسجد، انس پیدا کردن با آن است.

همین که کودک مشاهده می‌کند دیگران در یک صف به سوی یک جهت و هدف، نماز می‌خوانند خود تأثیر مثبت می‌گذارد (پرهیزکار، ۱۳۸۳: ۱۴۲).

آیت‌الله شهید مطهری: در یکی از گفتارهای خود در توضیح آیه «و امر اهلک بالصلاة و اصطبر علیها»^۵ (طه، ۵۵). چنین می‌گوید: «به تجربه ثابت شده است که اگر بچه به مسجد نرود، اگر در جمع نباشد و نماز خواندن جمع را نبیند، به این کار تشویق نمی‌شود؛ چون اصلاً حضور در جمع مشوق انسان است. آدم بزرگ هم وقتی خودش را در جمع اهل عبادت می‌بیند، روح عبادت بیشتری پیدا می‌کند؛ بچه که دیگر بیشتر تحت تأثیر است.... باید

محمد شوقی/الفنجری، استاد اقتصاد دانشگاه قاهره، که در نجف اشرف به دیدار آیت‌الله شهید سید محمدباقر صدر(ره) در منزلش رفته بود، از او پرسید که دانش‌آموخته کدام یک از دانشگاه‌های جهان است. شهید صدر در پاسخ گفت که در هیچ دانشگاهی تحصیل نکرده و تنها در «مساجد نجف» به تحصیل اشتغال داشته است. دکتر شوقی به وی گفت: «حقا که مساجد نجف بهتر از دانشگاه‌های اروپاست.» او پس از بازگشت به قاهره، به زکی نجیف محمود پیشنهاد ترجمه عربی به انگلیسی کتاب «مبانی الاستقراء» را داد و کتاب‌های «فلسفتنا» و «اقتصادنا» را برای روزه گارودی فرستاد.

بررسی عمیق کارکرد مساجد نشان می‌دهد که اگر ظرفیت‌های بالقوه و نهفته مساجد با دقت و سرعت تجلی یابد، برکات و آثار فراوان و گسترده‌ای به جوامع بشری خواهد رسید.

بر این اساس، می‌توان مساجد و کارکرد آن‌ها را به‌عنوان یک پدیده اجتماعی منسوب به خدا، غیرقابل مقایسه با سایر پدیده‌های مشابه و در جهت اهداف بزرگ‌ترین معجزه (یعنی قرآن) پیامبر اکرم دانست که اندیشه تأسیس آن و بیان نقش‌ها و کارکردهایش توسط پیامبر اکرم و به اذن خداوند انجام گرفته است و در طول قرن‌ها ماندگار و در آینده نیز پا برجا خواهد بود. این به مثابه معجزه‌ای کوچک‌تر از قرآن کریم و برتر از سایر معجزات پیامبر اکرم می‌باشد.

پیشنهادهای

- برخورد با کودکان و حتی نوجوانان و جوانان باید توأم با محبت، احترام و تشویق باشد.
- برای موفقیت در این کار لازم است برای کودکان برنامه‌های متنوع و جذابی در نظر گرفته شود؛ مانند اهدای جوایز، کارت تشویق، پخش شیرینی و شکلات در بین کودکان که زمینه جذب آنان را به حضور در مسجد فراهم می‌کند.
- انتخاب امام جماعت جوان، صبور، مشاور و خلاق برای مساجد؛
- تعلیم خانواده‌ها جهت تربیت فرزندان بر محور مسجد و نماز جماعت؛
- برگزاری مسابقات فرهنگی و کتاب‌خوانی در مساجد؛
- شناساندن آثار نماز و حضور در مسجد به فرزندان به کمک رسانه‌های جمعی، و گنجاندن چنین مطالبی در کتب درسی توسط آموزش و پرورش.

پی‌نوشت‌ها

۱. العلم فی الصغر کالنقش فی الحجر؛ راهنمای برنامه درسی دوره پیش‌دبستان: ۲۰.
۲. این چنین ملکوت آسمان‌ها و زمین را به ابراهیم نشان دادیم تا اهل یقین گردد.
۳. ما به زودی آیات خود را در جهان برون و درون ذات نشان خواهیم داد تا بر آن‌ها آشکار شود که او حق مطلق است.
۴. نشریه پژوهش در رفتار حرکتی دانشگاه الزهراء، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲ ص ۷۶-۸۰.
۵. اهلت را به نماز دستور بده و بر نماز صبر کن.
۶. آگاهی از قلب افراد، کوثرنامیدن نسل خود. خبر دادن از غلبه رومیان بعد از آنکه از سپاه ایران شکست سختی خورده بودند و شق القمر (شکافته شدن ماه).

منابع

۱. نوبهار، رحیم. (۱۳۷۳). سیمای محمد، انتشارات کوثر، قم.
۲. روح‌الله، موسوی‌خامنه‌ای. (۱۳۶۱). صحیفه نور.
۳. رضائی، علی. (۱۳۸۲). جایگاه مسجد در فرهنگ اسلامی، ثقلین.
۴. WWW. Masjed.ir.2.
۵. راهنمای درسی دوره پیش‌دبستانی.
۶. فرهنگ فارسی معین؛ (۱۳۶۰)، تهران امیرکبیر، ج ۲.
۷. نشریه پژوهشی دانشگاه الزهراء (۱۳۹۲)، شماره ۱ بهار.
۸. شهید مطهری، مرتضی؛ (۱۳۶۵). گفتار معنوی.
۹. انوری (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، حسن چاپ اول.
۱۰. پرهیزگار، علی‌اکبر؛ (۱۳۸۳). تشویق و تنبیه کودکان، چاپ اول.
۱۱. سید علی‌اکبر، قریشی؛ (۱۳۵۳) قاموس قرآن چاپ، ج ۳، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، تهران.

با بچه‌های خودمان برنامه مسجد رفتن داشته باشیم، تا بچه‌ها با مساجد و معابد آشنا شوند. ما که خودمان از بیجگی با مساجد و معابد آشنا بوده‌ایم، در این اوضاع و احوال امروز چقدر به مسجد می‌رویم که بچه‌های ما که هفت‌ساله شده‌اند و به دبستان و بعد به دبیرستان و بعد به دانشگاه رفته‌اند ولی اصلاً پایشان به مساجد نرسیده است، بروند؟ خوب این‌ها قهراً از مساجد فراری می‌شوند. حالا ممکن است بگویید وضع مساجد خراب است، کثیف است یا مثلاً یک روضه‌خوان می‌آید و حرف چنان و چنین می‌زند. آن‌ها را هم وظیفه داریم که درست بکنیم. وظیفه که در یک جا تمام نمی‌شود. وضع مساجد خودمان را هم باید اصلاح بکنیم» (مطهری، ۱۳۶۵: ۹۴).

کارکرد و نقش مساجد

اکنون که دشمنان اسلام و انقلاب اسلامی، برنامه و بودجه زیادی را به تهاجم فرهنگی اختصاص داده‌اند و با همه ابزارها و شیوه‌ها در پی جدا کردن قشر جوان جامعه از جریان مقدس اسلام و مسائل توحیدی و اعتقادی هستند؛ چه خوب است که برای صیانت آنان از این آفت‌ها برنامه‌ریزی کنیم. می‌توان گفت یکی از این برنامه‌ها به مسجد بردن کودکان است؛ چراکه مسجد در تغذیه فکری، روحی، عاطفی و هدایت آنان در بستر صراط مستقیم و بر اساس قرآن و عترت به‌عنوان مکانی مقدس می‌تواند گام بزرگی بردارد. تأثیرات شگرف مساجد در تهذیب نفس انسان و تعالی جامعه، کارکرد راهبردی آن را به نقطه‌ای رسانده است که می‌توان آن را یکی دیگر از «معجزه‌های پیامبر اسلام» نام داد و نظریه «مساجد به عنوان معجزه پیامبر اسلام» را ارائه داد.